

ZDRAVLJE 2020 – Postizanje zdravlja i razvoja u današnjoj Europi

Zsuzsanna Jakab i Agis D. Tsouros

Uvod

Zdravlje i blagostanje su ciljevi svakog čovjeka. Oni se danas smatraju kao najvažnija ljudska prava, glavne komponente pravičnog humanog, ekonomskog i društvenog razvoja, kao i resurs za svakodnevni život. Sve je više prisutno uvjerenje da su ovi ciljevi esencijalno važni za humani razvoj i sigurnost. Na zdravlje se više ne gleda samo kao na stavku u potrošnji za koju treba osigurati sredstva već kao na vrijednost koju treba njegovati i pravično unapređivati. Na zdravlje se gleda i kao na jedan pozitivni koncept, u kojem se naglašavaju društveni i individualni resursi, kao i fizički kapacitet.

U središtu pažnje je život svakog od 900 milijuna stanovnika u 53 zemlje Europske regije, a izazov današnjice sastoji se u tome da te ideale učinimo zaista utjecajnim i to na način koji jednako unapređuje zdravlje u svim zemljama Europske regije SZO. Uzimajući u obzir sve spoznaje, kao i raspoložive tehnologije, možemo i moramo uraditi više.

Više nego ikada ranije, zdravlje je danas u središtu naše pažnje. Spomenimo dva faktora za to: sile globalizacije i brzo prenošenje zaraznih bolesti, na primjer. Zdravlje je ključna komponenta debata o trgovini, diplomaciji i sigurnosti. Zdravstveni sektor je svojevrsni ključni ekonomski sektor, značajan poslodavac i pokretač znanosti, istraživanja i tehnologije. Dimenzija ljudskih prava u zdravlju izuzetno je značajna, ali često zanemarena: na primjer, kada brinemo zbog mobilnosti i migracija, zaboravljamo na predrasude i stigmatu. Ovo su samo neki od razloga zašto je zdravlje toliko važno.

Ljudi žele i očekuju da utječu na svoje zdravlje i determinante zdravlja u svom političkom, društvenom, ekonomskom i fizičkom okruženju. Takav utjecaj razvija zajednice i unapređuje zdravlje. Zbog ovako širokog opsega njegovih determinanti, zdravlje ne može biti odgovornost samo zdravstvenog sektora, iako taj sektor i zdravstveni sustavi mogu igrati veoma značajnu ulogu. Neophodni su modeli rada zasnovani na suradnji i prioritetima koji su zajednički različitim sektorima. Djelovanje na determinante zdravlja koje predstavljaju ishode u ovim sektorima pozitivno utječe na cijelo društvo, uključujući i gospodarstvo.

Čimbenici koji danas doprinose opterećenju bolestima izuzetno su složeni i međusobno povezani. Među tim čimbenicima su, na primjer, starenje, migracije, dominantna zastupljenost nezaraznih bolesti, uključujući probleme mentalnog zdravlja; preostali izazovi vezani za zarazne bolesti; učinak i financijski izazovi koji utječu na zdravstvene sustave; kao i nedovoljna razvijenost službi javnog zdravstva u mnogim mjestima. Međutim, postoje uvjerljivi dokazi da se mogu kreirati racionalne politike koje izravno unapređuju zdravlje i blagostanje stanovništva i to pristupima koji povezuju vodstvo vlasti i podršku okruženja, a promiču osjećaj nadzora i osnaživanja. Neophodan je novi tip upravljanja za zdravlje za 21. stoljeće koji će se zasnivati na: društvenim determinantama zdravlja, pravičnosti i održivosti; postizanju globalnih i društvenih ciljeva kroz nove i međusobno povezane oblike formalnog i neformalnog upravljanja i kroz nove strateške odnose, u čijem središtu je snažno iskazan glas naroda i njegova uključenost.

Zdravlje 2020

Pedeset i tri zemlje Europske regije predstavljaju bogatstvo različitosti u pogledu kulture, povijesti, razvoja, bogatstva i resursa. Usprkos različitostima, ove zemlje okupile su se na godišnjem zasjedanju Regionalnog odbora SZO za Europu u rujnu 2012. kako bi usvojile novi

Europski okvir politike za zdravlje za Europu, Zdravlje 2020, i obavezale se da će ga provoditi. Izradi okvira Zdravlje 2020 prethodile su sveobuhvatne rasprave, kako unutar tako i izvan Regionalnog ureda SZO za Europu, kao i izrada nekoliko novih studija.

Izrađen je opsežan pregled stanja društvenih determinanti zdravlja i nejednakosti u zdravlju u Europskoj regiji SZO. Njegova svrha je izrada dokumentiranih preporuka za regulativu u svrhe smanjenja nejednakost u zdravlju širom Regije i stvaranje okvira za buduće aktivnosti. Pregled stanja rađen je u dvije faze tijekom razdoblja od dvije godine, pod rukovodstvom Michaela Marmota.¹⁰ Cjeloviti izvještaj objavljen je u rujnu 2013. Pregled stanja bavi se stupnjem nejednakosti u zdravstvu na nacionalnoj i međunacionalnoj razini u Europskoj regiji i razmatra različita rješenja o tome kako se ta pitanja mogu rješavati kroz političko djelovanje. Pregled stanja zasniva se na rezultatima 13 radnih grupa i nalazima i preporukama globalne Komisije za društvene determinante zdravlja: najvažniji zaključak jest taj da do nejednakosti u zdravlju dolazi zbog uvjeta u kojima se ljudi rađaju, odrastaju, žive, rade i stare, dok nejednakosti u pogledu moći, novca i resursa dovode do razlika u uvjetima za svakodnevni život. Na osnovu ovih činjenica i analize, pregled stanja nudi i konkretne i praktične preporuke za intervencije političkim djelovanjem koje se mogu poduzimati tijekom cijelog životnog tijeka i za različite generacije, a kojima se mogu smanjiti nejednakosti u zdravstvu.

Ilona Kickbusch rukovodila je analizom principa i provođenja unaprijeđenog upravljanja za zdravstvo kako bi se rezultati te analize neposredno iskoristili za izradu okvira Zdravlje 2020.¹¹ U glavnoj studiji se analiziraju novi pristupi upravljanju koje nam nameću promjenljivi i novi

¹⁰ Marmot Review Team. *European review of social determinants of health and the health divide*. (prijevod naslova publikacije: Europski pregled stanja društvenih determinanti zdravlja i nejednakost u zdravstvu). Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2013.

¹¹ Kickbusch I, Gleicher D. *Governance for health in the 21st century*. (prijevod naslova publikacije: Upravljanje za zdravlje u 21. stoljeću). Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2012 (http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0019/171334/RC62BD01-Governance-for-Health-Web.pdf).

izazovi 21. stoljeća. Kao osnova za analizu poslužilo je nekoliko dokumenata na ovu temu u kojima se temeljno analiziraju navedena pitanja. U studiji se posebno ukazuje na proces promjene modela upravljanja, pri čemu se upravljanje otvara za suradnju i sudjelovanje velikog broja aktera, među kojima su državni (ministarstva, parlamenti, uprave, tijela, komisije itd.), društveni (poduzeća, građani, grupe organizirane u zajednici, globalni mediji, uključujući društvene mreže, fondacije, itd.) i nadnacionalni (Europska unija, Ujedinjeni narodi, itd).

Navedene analize također su poslužile kao osnova za obradu aspekta upravljanja u Europskoj analizi društvenih determinanti zdravlja i nejednakosti u zdravstvu.

U rujnu 2012. godine¹² objavljena je analiza rezolucija koje je tijekom prethodnih deset godina usvojio Regionalni odbor SZO za Europu, rezolucija Svjetske skupštine za zdravlje, kao i deklaracija s ministarskih konferencija. Analiza preuzetih obaveza pokazuje da se Zdravlje 2020 može promatrati kao okvir koji preoblikuje mnoge takve obaveze kroz koherentan i vizionarski pristup, kojim se nadilazi fragmentiranost i olakšava provedba. Međutim, sada je potrebno pokloniti više pažnje nekim pitanjima, kao što su zdravlje starijih osoba, upravljanje nekim nezaraznim bolestima i gospodarskim implikacijama zdravlja i bolesti. Uz to, u ovoj studiji sugerira se da mehanizme i principe na kojima počiva provedba složenih strategija treba bolje definirati i osmisliti. I na kraju, u studiji se predlaže da nove rezolucije Regionalnog odbora SZO za Europu trebaju obuhvatiti kratak pregled napretka ostvarenog u provedbi ranijih obaveza.

¹² Bertollini R, Brassart C, Galanaki C. Review of the commitments of WHO European Member States and the WHO Regional Office for Europe between 1990 and 2010. Analysis in the light of the Health 2020 strategy. (prijevod naslova publikacije: Analiza obaveza europskih država-članica SZO i Regionalnog ureda SZO za Europu od 1990. do 2010. Analiza u svjetlu strategije Zdravlje 2020). Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2012 (http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0020/171902/Review-of-the-commitments-of-WHO-European-Member-States-and-the-WHO-Regional-Office-for-Europe-between-1990-and-2010.pdf).

Analiza stečenog iskustva u međusektorskom djelovanju objavljena je 2012.¹³ Ovom analizom dokumentirano je iskustvo uključivanja zdravlja u sve politike i ocijenjen i uspoređen učinak različitih upravljačkih struktura kroz aktivnosti kojima utječu na društvene determinante zdravlja i, u konačnici, na zdravlje naroda. U publikaciji se prezentiraju rezultati istraživanja o tome kako se međusektorske strukture upravljanja mogu uspješno uspostaviti, koristiti i održavati. Također se kreatorima politike pružaju pristupačni i relevantni primjeri raspoloživih mehanizama i instrumenata upravljanja.

I na kraju, uskoro se treba objaviti analiza ekonomije prevencije bolesti. U njoj se ispituju konkretni dokazi koji služe kao snažan argument u prilog većim ulaganjima u unapređenje zdravlja i mjere za prevenciju bolesti, s ciljem veće isplativosti i boljih rezultata.

Države članice Europske regije SZO usvojile su okvir Zdravlje 2020 u dva oblika. U dokumentu *Europski okvir politike za pružanje podrške vlastima i društvu za postizanje zdravlja i blagostanja*¹⁴, političarima i ključnim provodiocima u okviru određene politike podastiru se osnovne vrijednosti i principi koji trebaju poslužiti kao strateško usmjerenje u okviru date politike kako bi se Zdravlje 2020 provelo u praksi. Duži dokument, pod nazivom *Okvir politike i strategija Zdravlje 2020*¹⁵, sadrži daleko detaljniji opis dokaza i praksi vezanih za zdravlje i blagostanje i namijenjen je onima koji se bave kreiranjem politike i njenom provedbom na operativnoj razini. Okvir politike i strategija Zdravlje 2020 zamišljen je kao živi vodič kroz politike i strategije koji predstavlja vezu s promjenama stanja i prakse. Ovaj dokument nije recept

¹³ McQueen DV, Wismar M, Lin V, Jones CM, Davies M, eds. Intersectoral governance for health in all policies: structures, actions and experiences. (prijevod naslova publikacije: Međusektorsko upravljanje za zdravlje u svim politikama: strukture, djelovanje i iskustva). Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2012 (Observatory Studies Series, No. 26).

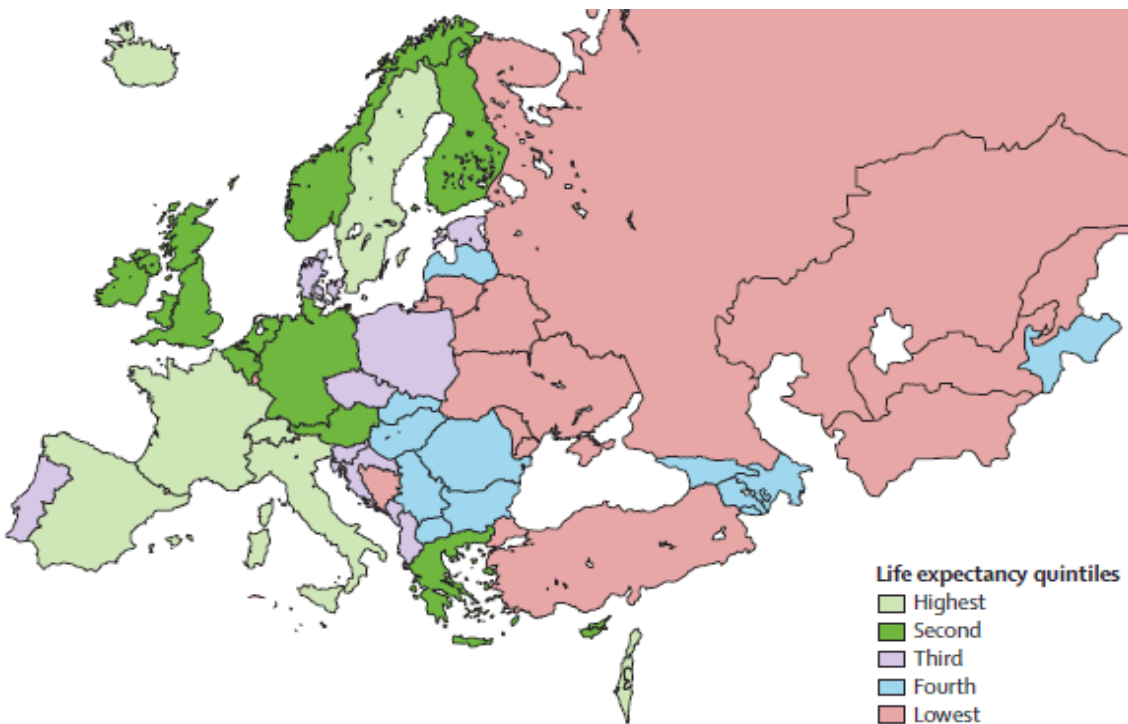
¹⁴ Zdravlje 2020: Europski okvir politike i strategija za podršku djelovanju u cijeloj vlasti i društvu u svrhe zdravlja i blagostanja. Copenhagen, Regionalni ured SZO za Europu, 2012.

¹⁵ Zdravlje 2020: Europski okvir politike i strategija za 21. stoljeće. Copenhagen, Regionalni ured SZO za Europu, 2013.

već jedan praktičan okvir koji treba koristiti i primjenjivati u kontekstu okolnosti, potreba i ambicija svake pojedine zemlje.

Razlog nastanka okvira Zdravlje 2020 jesu razlike u stanju zdravlja širom Europske regije SZO. Zdravlje se poboljšava, ali su i dalje prisutne ogromne nejednakosti. Na sl. 1 prikazuje se prosječni životni vijek u europskim zemljama u kvintilima. Među zemljama su u tom pogledu prisutne ogromne razlike, uglavnom u odnosu na gradijent istok-zapad. Ista slika pokazuje da kod djeteta rođenog u Zajednici neovisnih država postoji tri puta veća mogućnost smrti prije navršene pete godine nego kod djeteta rođenog u nekoj od zemalja Europske unije, dok su stope smrtnosti među majkama do 43 puta veće u nekim zemljama Regije nego u nekim drugim.

Sl. 1 Prosječni životni vijek u kvintilima u zemljama Europske regije SZO, 2010. (najnoviji raspoloživi podaci)

Izvor: Baza podataka SZO Europsko zdravlje za sve.

Kvaliteta i pristup zdravstvenim uslugama svakako se razlikuje među ovim zemljama. Međutim, sve raspoložive informacije ukazuju na to da se te razlike uglavnom vezuju za različite društvene i ekonomske okolnosti. Razlike se vezuju i za oblike ponašanja relevantnih za zdravlje, uključujući pušenje i konzumiranje alkohola, prehranu i fizičku aktivnost i mentalna oboljenja, koji su, s druge strane, društveno uvjetovani i odraz su stresa i loših uvjeta života.

Okvir Zdravlje 2020 nastao je kao odgovor na navedene izazove. Cilj je da se “značajno unaprijedi zdravlje i blagostanje stanovništva, smanji nejednakost u zdravlju, osnaži javno zdravstvo i osiguraju zdravstveni sustavi u kojima je u središtu pažnje čovjek i koji su univerzalni, pravični, održivi i kvalitetni”. Dokument se zasniva na vrijednostima koje promiče Ustav SZO: osnovno pravo svakog čovjeka na najveći mogući standard zdravlja, bez obzira na etničku pripadnost, spol, starost, društveni položaj i platežnu moć. Također su važni i principi pravičnosti, održivosti, kvalitete, transparentnosti, odgovornosti, kao i pravo na sudjelovanje u odlučivanju i dostojanstvo.

Ukratko, u okviru politike naglašava se sljedeće:

- praćenje zdravlja i blagostanja kao barometara razvoja;
- primjena sveobuhvatnog pristupa na čitav spektar determinantni zdravlja;
- rad kako na prioritetima javnog zdravlja Regije tako i na praktičnim i djelotvornim rješenjima;
- primjena novih i zahtjevnih pristupa kolaborativnom vodstvu kako bi se okupio veliki broj partnera i mobilizirala široka politička i kulturna podrška u svrhe unapređenja zdravlja i iznalaženja zajedničkih rješenja;
- utvrđivanje preduvjeta za promjene i aktivnosti na njihovom stvaranju;

- iznalaženje načina da se dokaže ekonomska opravdanost ulaganja u zdravlje, uključujući i prikupljanje informacija o prednostima i djelotvornim pristupima opredjeljenju da zdravlje treba uključiti u sve politike;
- iznalaženje načina da se pospješi osnaživanje građanina i pacijenta kao ključnog elementa za unapređenje zdravlja, učinka i stupnja zadovoljstva zdravstvenim sustavom;
- korištenje djelotvornih i efikasnih mehanizama kako bi se iskoristile nove mogućnosti koje nude umrežavanje, partnerstvo, komunikacija i tehnologija;
- provedba zajedničkog mehanizma u Europskoj regiji SZO kako bi se izgradilo, podržalo i održalo jedinstvo i koherentnost poruka u okviru zajednice javnog zdravstva;
- utvrđivanje praznina u znanju i novih prioriteta u istraživanju i
- osiguranje stalne komunikacijske platforme za prenošenje praktičnih iskustava kreatora politike i zagovornika javnog zdravstva širom Regije.

Vrijednosti i teme okvira Zdravlje 2020

Nezarazne bolesti i mentalna oboljenja danas su dominantna u opterećenju bolestima. Njihov korijen je u društvenim i ekonomskim determinantama i načinu života koji je također društveno uvjetovan. Navedene bolesti nastaju u interakciji čovjeka sa čitavim spektrom determinanti zdravlja tijekom životnog vijeka. Pouzdani dokazi ukazuju na to da pravičan i jednak pristup mogućnostima razvoja u ranom djetinjstvu, kvalitetno obrazovanje i zaposlenje, pristojan smještaj i prihod pospešuju zdravlje.

Zdravlje 2020 obrazlaže potrebu da se djeluje na višim razinama kako bi se tretirao korijen uzroka. Suvremena gospodarska istraživanja pokazuju ne samo koliki ekonomski teret predstavljaju današnja oboljenja, već i da je moguće izboriti se s tim izazovima ukoliko se više

pažnje pokloni unapređenju zdravlja, prevenciji bolesti i javnom zdravlju, i to na način da se tretiraju nejednakosti u zdravstvu preko društvenog gradijenta i podrže najranjivija i društveno isključena lica. Usprkos tome, u mnogim zemljama politike u ostalim sektorima ni danas ne sadrže aspekte zdravlja i jednakosti.

U mnogim se zemljama za zdravstvo izdvajaju značajna sredstva iz državnog proračuna, ali cijena zdravstvene zaštite raste brže od nacionalnog dohotka. Do porasta cijene dolazi i zbog porasta ponude, u smislu primjene novih metoda liječenja i novih tehnologija, kao i zbog sve većeg očekivanja ljudi u pogledu zdravstvenih rizika i kvalitetnih zdravstvenih zahvata. Kao i ostali sektori, zdravstveni sektor se treba prilagođavati i mijenjati, pri čemu se promjene prvenstveno tiču primarne razine zaštite i unapređenja zdravlja i prevencije bolesti. Još veća pažnja poklanja se sustavu zdravstvene zaštite u čijem je središtu pažnje pacijent i koji je integriran, na primjer, u smislu integriranja nivoa primarne i sekundarne zdravstvene zaštite, ili u smislu integriranja zdravstvene i socijalne zaštite. Neophodne promjene mogu se ilustrirati sljedećim: upravo su mjere promicanja zdravlja i smanjenja rizika zaslužne za nedavno smanjenje stope smrtnosti od koronarnih srčanih oboljenja u svijetu za više od 50%. Međutim, OECD procjenjuje da zemlje Europske regije SZO u prosjeku izdvajaju tek 3% od svog budžeta za zdravstvo za promicanje zdravlja i prevenciju bolesti.

Glavni strateški ciljevi okvira Zdravlje 2020

Zdravlje 2020 ima dva povezana cilja:

- unapređenje zdravlja za sve i smanjenje nejednakosti u zdravlju i
- unapređenje rukovodstva i participatornog upravljanja za zdravlje.

Uz ova dva cilja, okvir za politiku Zdravlje 2020 temelji se na četiri prioriteta područja djelovanja politike koja su međusobno povezana, međuovisna, ali se uzajamno i podupiru:

- ulaganje u zdravlje kroz cjeloživotni pristup zdravlju i osnaživanje ljudi;
- rješavanje najvažnijih izazova za zdravlje vezanih za nezarazne i zarazne bolesti u zemljama Regije;
- jačanje zdravstvenih sustava usmjerenih na pacijenta, kapaciteta javnog zdravstva i spremnosti za izvanredne situacije, nadzor i odgovor i
- stvaranje otpornih zajednica i sredina koje pružaju podršku.

Kako bi se djelovalo na sva četiri prioriteta, potrebno je raditi na čitavom nizu pitanja koja se tiču više različitih sektora. Neophodan je novi tip upravljanja za zdravlje koji se zasniva na društvenim determinantama zdravlja, jednakosti i održivosti, na ostvarivanju globalnih i društveno specifičnih ciljeva kroz nove međusobno povezane oblike formalnog i neformalnog upravljanja i nove strateške odnose, dok će osnovno polazište biti snažno iskazani glas građana i njegovo uključivanje.

Vlade ostvaruju veći utjecaj na zdravlje kada povežu politike, ulaganja i službe i usredotoče se na smanjenje nejednakosti. Imaju jasnu odgovornost da kreiraju međusektorske nacionalne strategije koje povezuju planiranje i nadzor sa zacrtanim ciljevima vezanim s najvažnijim izazovima, kao što su životni tijek, jačanje zdravstvenog sustava i javnog zdravstva i osnaživanje građana. Ovakve međusektorske strategije koriste, na primjer, fiskalne politike i regulaciju, prvenstveno djeluju u sredinama kao što su škole ili radna mjesta i promiču sekundarnu prevenciju, uključujući procjenu rizika i probir (*skrining*).

Neophodno je posebno se osvrnuti na probleme u mentalnom zdravlju. Oni su glavni uzrok stresa i invalidnosti već duže vrijeme. Otprilike jedna četvrtina ljudi u Europskoj regiji suoči se s nekim od problema mentalnog zdravlja u svom životnom vijeku. Istraživanja nam omogućavaju da bolje razumijemo štetnu vezu između problema mentalnog zdravlja i društvene marginalizacije, nezaposlenosti, beskućništva i konzumiranja alkohola i drugih poremećaja vezanih za upotrebu štetnih supstanci. Poseban izazov predstavlja promicanje ranog dijagnosticiranja depresije i sprečavanje samoubojstava putem uspostavljanja interventnih programa u samoj zajednici. Ove aktivnosti bile su naročito značajne tijekom nedavne gospodarske krize kada se broj samoubojstava u Grčkoj, na primjer, povećao za 17%, a u Irskoj za 13%. Prikupljeni dokazi ukazuju na to da bi se, kao i u slučaju drugih nepovoljnih posljedica ekonomske krize po zdravlje, porast ovih vrijednosti mogao značajno ublažiti dobro planiranom socijalnom zaštitom i aktivnim politikama tržišta rada.

Okvir Zdravlje 2020 u potpunosti je usklađen s Općim programom rada SZO i drugim međunarodnim inicijativama i instrumentima. Okvir ide u prilog sve većim naporima na globalnoj razini da se suzbijaju nezarazne bolesti, kao što su politička deklaracija o nezaraznim bolestima Ujedinjenih naroda iz 2011., Okvirna konvencija SZO o kontroli duhana, kao i Globalna strategija o prehrani, fizičkoj aktivnosti i zdravlju. I dalje su neophodni veliki napori u borbi protiv zaraznih bolesti, za što je potrebna puna primjena Međunarodnih propisa o zdravstvu, unapređenje razmjene informacija i zajedničko djelovanje na planu nadzora i kontroli bolesti.

Prilikom djelovanja na složenim i međusobno povezanim determinantama bolesti današnjice, kada se odluke o određenoj politici moraju donositi u uvjetima neizvjesnih i nesavršenih

spoznaja, nisu adekvatni pristupi koji se temelje na racionalnom linearnom razmišljanju. Neophodno je znanje iz različitih područja i temeljno promišljanje kako bi se rješavale situacije u kojima se ne mogu u potpunosti predvidjeti posljedice koje mnoge intervencije imaju na širi sustav. Kako bi se uzela u obzir i ova neizvjesnost, sve više dobivaju na značaju manje intervencije koje potiču učenje i prilagođavanje.

Zdravlje 2020 stavlja naglasak na jačanje zdravstvenih sustava kojima je pacijent u središtu pažnje, kao i na njihov kapacitet pružanja kvalitetne zaštite i postizanja boljih rezultata. Zdravstveni sustavi trebaju biti financijski održivi, svrsishodni i zasnovani na dokazima. Ako se taj cilj želi postići, neophodna je preorijentacija kako bi se dao prioritet prevenciji bolesti, integriranom pružanju usluga, kontinuitetu zaštite, stalnom unapređenju kvalitete i podršci samozastiti pacijenata, pri čemu se zaštita sve više pruža onoliko blizu domu pacijenta koliko je to sigurno i isplativo. Osiguranje pristupa za sve i dalje je obaveza kako SZO na globalnoj razini, tako i okvira Zdravlje 2020, pored opredjeljenja da je primarna zdravstvena zaštita kamen temeljac zdravstvenog sustava u 21. stoljeću. Sve navedene promjene u zdravstvenim sustavima i javnom zdravstvu zahtijevaju fleksibilne zdravstvene radnike, koji imaju više različitih vještina i koji su orijentirani na timski rad.

Okviru Zdravlje 2020 prethodila je i izrada Europskog akcijskog plana za jačanje kapaciteta i usluga javnog zdravstva, koji je također usvojio Regionalni odbor SZO za Europu 2012. godine kao ključni stup za realizaciju okvira Zdravlje 2020. Akcijski plan prvenstveni značaj daje unapređenju usluga javnog zdravstva i infrastrukture, uključujući aspekt javnog zdravstva u uslugama zdravstvene zaštite. Akcijskim planom predlaže se 10 horizontalnih ključnih zahvata u javnom zdravstvu koji trebaju biti osnova zdravstvenim vlastima Europe koje će ih ujediniti i

voditi kroz praćenje, ocjenu i uspostavljanje politika, strategija i drugih oblika djelovanja čiji je cilj reforma i unapređenje javnog zdravstva. Ako se žele ostvariti bolji zdravstveni rezultati, neophodno je značajno ojačati funkcije i kapacitete javnog zdravstva; ulagati u njegov institucionalni okvir; poduzimati mjere za jačanje zdravstvene zaštite, promicati zdravlja i zaštitu od bolesti.

Podizanje elastičnosti ključni je faktor u zaštiti i promicanju zdravlja i blagostanja kako na razini pojedinca tako i na razini zajednice. Elastične zajednice imaju, ili mogu stvoriti, sredstva koja im omogućavaju da pravovremeno reagiraju na nove i nepovoljne situacije. Također se mogu pripremiti za promjene u gospodarstvu, društvu i životnoj sredini i nose se s krizom i drugim teškoćama.

Rizici u životnoj sredini ključna su determinanta zdravlja budući da su mnoga stanja povezana s čimbenicima kao što su zagađenost zraka i utjecaj klimatskih promjena. Ti su čimbenici pak uzajamno povezani s društvenim determinantama zdravlja. Dobrobiti po zdravlje od privrede zasnovane na niskoj emisiji ugljika i sporedne dobrobiti od politika zaštite životne sredine razmatraju se u kontekstu konferencije Ujedinjenih naroda o održivom razvoju Rio+20.

Realizacija procesa i predstojeće aktivnosti

Uzima se u obzir činjenica da će tijekom svog djelovanja na razvoju zdravstva u okviru Zdravlja 2020 različite zemlje krenuti s različitih polazišta i s različitim mogućnostima. Pri tome, usprkos različitim polazištima, namjera je da ovaj okvir politike bude koherentan i praktičan. Među konkretnim ciljevima su osiguranje snažne političke posvećenosti zdravlju kao i davanje većeg značaja zdravlju na političkoj agendi; prihvaćanje pristupa da zdravlje treba biti prisutno u svim

politikama; jačanje političkog dijaloga o zdravlju i njegovim determinantama i povećanje odgovornosti za rezultate u zdravstvu.

Za sve navedene izazove, okvir Zdravlje 2020 pruža rješenja utemeljena na dokazima. Kako bi olakšala suradnju s pojedinim zemljama i pružila podršku okviru Zdravlje 2020, Regionalni ured SZO za Europu priprema paket usluga i instrumenata kojima će se zemljama pružiti sustavna podrška u djelovanju na ključnim horizontalnim strateškim pitanjima okvira Zdravlje 2020 (na sl. 2 vidi se devet komponenti ovog paketa) kao i programske veze i uvide u detaljnije aspekte okvira politike. Za svaku od komponenti paketa osigurat će se ograničeni meni prioriternih i efikasnih usluga, smjernica i instrumenata. Paket će se redovno ažurirati na osnovu informacija o napredovanju pojedinih zemalja kako bi se osigurao uvid u prakse koje obećavaju i stručno znanje.

Zemlje moraju krenuti od izrade nacionalne politike zdravlja, kao i pratećih strategija i planova. Kada se izradi temeljna procjena potreba, nameće se pitanje kakvim rezultatima se može nadati jedna zemlja u pogledu ravnopravnog unapređenja zdravlja? Koje će multisektorske politike i strategije koristiti, na primjer, za nezarazne bolesti? Paket sredstava i instrumenata okvira Zdravlje 2020 treba pomoći upravo kod ovakvih pitanja. U pogledu javnog zdravstva, analiza Europskog akcijskog plana za jačanje kapaciteta i usluga javnog zdravstva i njegov instrument za samo-ocjenjivanje također pruža jasne smjernice. Zdravlje 2020 nije okvir zamišljen kao predmet akademskih rasprava, niti da skuplja prašinu na policama; ovaj okvir je vodič za praksu.

Sl. 2 Devet komponenti paketa Zdravlje 2020

Predstavljanje okvira Zdravlja 2020 akterima u različitim sektorima	Situacijska analiza kroz prizmu okvira Zdravlje 2020	Primjena pristupa angažiranja cjelovite vlasti i cjelovitog društva
Djelovanje na društvenim determinantama zdravlja, jednakosti, roda i ljudskih prava	Izrada politike zdravlja na nacionalnom i nižim razinama na osnovu okvira Zdravlje 2020	Jačanje kapaciteta i tijela javnog zdravstva
Jačanje monitoringa i evaluacije	Operacionaliziranje novih koncepata i dokaza	Integrirani pristupi sprovođenju 4 prioriteta područja djelovanja politike iz okvira Zdravlje 2020

Procjena utjecaja na zdravlje i ekonomska evaluacija također predstavljaju korisna sredstva za ocjenu mogućeg utjecaja politika i mogu se koristiti za ocjenu utjecaja politika na jednakost, dok se kvalitativni i kvantitativni podaci o zdravlju mogu iskoristiti za ocjenu utjecaja politika na zdravlje.

Ono što najviše obećava jest to da nekoliko zemalja već razvija sveobuhvatne politike i strategije i planove koji su usklađeni s okvirom zdravstvene politike. Druge zemlje već prihvaćaju pojedinačne elemente ovog okvira u skladu s vrijednostima i principima okvira Zdravlje 2020. Regionalni ured SZO za Europu sada sustavno pristupa podršci zemljama u provedbi okvira Zdravlje 2020 tijekom 2014-2015. Predmet posebne inicijative jest podrška Regionalnog ureda uspostavljanju novih oblika umrežavanja među zemljama, institucijama i ljudima, uključujući suradnju posredstvom internetskih aplikacija.

Za provedbu okvira Zdravlje 2020 neophodan je aktivan doprinos mnogih organizacija i tijela zainteresiranih za unapređenje zdravlja i javno zdravlje u Europi. Suradnja s Europskom unijom pružit će snažnu osnovu, značajne mogućnosti i dodatne koristi. Mnoge druge organizacije i mreže koje se ne mogu sve ovdje posebno navoditi moraju također biti angažirane. Iako se razlikuju pristupi prema privatnom poslovnom sektoru, njihov etički angažman može snažno doprinijeti ostvarivanju Zdravlja 2020.

Mreža SZO koja povezuje Europske zdrave gradove primjer je važne mreže koja može značajno pomoći u realizaciji okvira Zdravlje 2020. Oko 69% ljudi u Europskoj regiji živi u urbanim sredinama, a upravo te sredine pružaju veće mogućnosti za napredovanje pojedinca i porodice. Gradovi mogu biti generatori gospodarskog napretka i promotori zdravlja kroz veći pristup uslugama, kulturi i rekreaciji. S druge strane, u gradovima se koncentrira i siromaštvo i loše zdravlje. Neke okolnosti života u urbanoj sredini, naročito segregacija i siromaštvo, doprinose i naglašavaju te razlike tako što nameću nerazmjernu izloženost odgovorima na ekonomsku i socijalnu uskraćenost koji su štetni po zdravlje i društveno nepoželjni.

Gradovi i njihove vlasti mogu utjecati na zdravlje i blagostanje ljudi kroz različite politike i intervencije, uključujući one koje se bave društvenom isključenošću i podrškom, zdravim i aktivnim načinom života, pitanjima sigurnosti i životne sredine, uvjetima za rad, spremnošću da se odgovori na posljedice klimatskih promjena, izloženosti opasnostima i smetnjama, zdravim urbanizmom i planiranjem, kao i procesima za sudjelovanje i uključivanje građana. Mreža SZO Europskih zdravih gradova upućuje na mnoge primjere dobre prakse širom Europske regije SZO i poslužit će kao strateško sredstvo za provedbu okvira Zdravlje 2020 na lokalnoj razini.

Regionalni ured SZO za Europu uspostaviti će i održavati djelotvornu suradnju sa svim takvim partnerima i mrežama u Regiji i to tako što će se snažno angažirati, pomagati da se poveća koherentnost politika, pružati podatke o zdravlju, organizirati zajednički angažman na nadzoru, doprinosti zajedničkim platformama politike, misijama u svrhe izrade procjena, radionicama i savjetovanju za specifične potrebe, kao i stručnim dijalozima i studijama slučaja.

Odgovornost i postavljeni ciljevi

Politička opredijeljenost za ovaj proces provedbe ključna je za globalnu, regionalnu, nacionalnu i subnacionalnu razinu. Zemlje predlažu postavljanje regionalnih ciljeva kako bi izrazile tu opredijeljenost i kako bi procijenile napredak i poticale odgovornost. Slijede prijedlozi glavnih ciljeva koji su dati na razmatranje Regionalnom odboru SZO za Europu 2013¹⁶:

1. Smanjenje prijevremene smrtnosti u Europi do 2020.
2. Duži životni vijek u Europi.
3. Smanjenje nejednakosti u Europi (cilj vezan za društvene determinante zdravlja).
4. Unapređenje blagostanja stanovništva u Europi.
5. Pokrivenost svih građana zaštitom i “pravo na zdravlje”.
6. Postavljene ciljeve definiraju Države članice.

Zaključak

Unapređenje zdravlja danas mora uzeti u obzir veliki i složeni opseg determinanti i utjecaja na zdravlje, kao i činjenicu da politika mora reagirati i intervenirati na više sektora i razina. Okvir Zdravlje 2020 uzima u obzir ovu činjenicu i pokušava ostvariti značajne promjene u pogledu

¹⁶ Zacrtni ciljevi, pokazatelji i okvir za praćenje u okviru Zdravlje 2020. Kopenhagen, Regionalni ured SZO za Europu, 2013. (EUR/RC63/8). Zacrtni ciljevi u okviru Zdravlje 2020. Kopenhagen, Regionalni ured SZO za Europu, 2013. (EUR/RC63/Conf.Doc./7).

ulaganja u zdravlje, značaja koji se pridaje društvenim determinantama zdravlja, kao i unapređenju zdravlja i prevenciji bolesti. Treba razviti politike koje podrazumijevaju uključivanje cjelovite vlasti i cjelovitog društva kako bi se na pravi način djelovalo na složene determinante zdravlja u današnjim društvima koja su različita, horizontalno umrežena i koja počivaju na informacijama.

Imamo dovoljno znanja za unapređenje zdravlja i smanjenje nejednakosti. SZO vidi svijet kao mjesto u kome se smanjuju razlike u pogledu ishoda zdravlja; u kome svatko ima pristup zdravstvenoj zaštiti; u kome zemlje imaju snažne zdravstvene sisteme koji se temelje na primarnoj zdravstvenoj zaštiti, koje može da odgovori očekivanjima i potrebama svog naroda; u kome se dostižu međunarodno dogovoreni ciljevi u zdravstvu, nezarazne bolesti suzbijaju, a zemlje uspijevaju da se izbore za epidemijama bolesti i prirodnim katastrofama.

Okvir Zdravlje 2020 može pomoći da se svi ovi ciljevi ostvare. On je snažno sredstvo za zajedničko djelovanje u cijeloj Europskoj regiji SZO uz čiju pomoć se mogu iskoristiti nove mogućnosti za unapređenje zdravlja i blagostanja današnjih i budućih generacija. I, kao što je rekao Generalni direktor SZO u predgovoru publikacije Zdravlje 2020:¹⁷ “Svjetska zdravstvena organizacija postoji kako bi pomogla državama-članicama da u potpunosti ostvare svoj zdravstveni potencijal, pravično i u ime svih svojih građana... Moja vizija je da to bude organizacija koja ostvaruje utjecaj, u suradnji s državama-članicama, kroz koordinirane aktivnosti naših nacionalnih i regionalnih ureda i sjedišta. Upravo iz ovih razloga najiskrenije pozdravljam novi Europski okvir politike zdravlja, *Zdravlje 2020*.”

¹⁷ Zdravlje 2020: Europski okvir politike i strategija za 21. stoljeće. Kopenhagen, Regionalni ured SZO za Europu, 2013.